

LBRIS

We know
books

ANTOLOGIA
POEZIEI
GALICIANO-
PORTUGHEZE.
Secolele XII-XIV

(ANTOLOGIA DA POESIA
GALEGO-PORTUGUESA.
Séculos XII-XIV)

EDIȚIE BILINGVĂ

Selecție, traducere din limba portugheză,
note și glosar de DAN CARAGEA

Studiu introductiv, traducere din limba portugheză
și prezentări de CRISTINA PETRESCU

E I K O N

București, 2025

STUDIU INTRODUCȚIV	15
NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI	41
ABREVIERI ȘI SEMNE FOLOSITE	43

POESIA TROVADORESCA / POEZIA TRUBADURESCĂ

CANTIGAS DE AMOR / CÂNTECE DE IUBIRE

PAIO SOARES DE TAVEIRÓS (G)

[Como morreu quem nunca bem]	46 (262)
[Precum muri cel ce nîcîcînd]	47
[No mundo nom me sei parelh']	48 (262)
[În lume n-am asemînare]	49

MARTIM SOARES (P)

[Senhor fremosa, pois me nom queredes]	50 (264)
[Stîpînî mîndrî, dacî-îti da crezare]	51

GIL SANCHES (P)

[Tu, que ora vens de Montemaior]	52 (265)
[Tu, ce-ai venit acum din Montemor]	53

BERNAL DE BONAVAL (G)

[A dona que eu am'è tenho por senhor]	54 (266)
[Pe doamna ce-o iubesc și e stîpîna mea]	55

AFONSO X / ALFONSO al X-lea (C)

[Bem sabia eu, mia senhor]	56 (266)
[Stîpîna mea, eu am știut]	57

[Pois que m'hei ora d'alongar]	60 (267)
[Și cum mă voi îndepărta]	61

NUNO ANES CERZEO (G)

[Quer'eu agora já dizer]	62 (268)
[Vreau eu acum să-mpărtășesc]	63

PAIO GOMES CHARINHO (G)

[Quantos ho'andam eno mar aqui]	66 (269)
[Cu toții câți se-avântă azi pe mare]	67

JOÃO GARCIA DE GUILHADE (P)

[- Senhor, veedes-me morrer]	68 (269)
[- Stăpână, iată, mă sfârșesc]	69

PERO DA PONTE (G)

[Se eu podesse desamar]	70 (270)
[Dac-aș putea eu pizmui]	71
[Agora me par'eu mui sem meu grado]	72 (270)
[Fără să vreau acuma mă despart]	73
[Senhor do corpo delgado]	76 (271)
[Trup mlădiu, bine-făcut]	77

RUI QUEIMADO (P)

[Nostro Senhor! e ora que será]	78 (272)
[O, Doamne Sfinte,-acuma ce va fi]	79

JOÃO AIRAS DE SANTIAGO (G)

[Desej'eu bem haver de mia senhor]	82 (273)
[Doresc eu binele stăpânei mele]	83

D. DINIS / DENIS (P)

[Um tal home sei eu, ai bem talhada]	84 (274)
[Cunosc eu un bărbat, o, trup mlădit]	85
[Quer'eu em maneira de proençal]	86 (274)
[Pe gustul provençal acum aș vrea]	87
[Senhor, cuitad'ê o meu coraçom]	88 (275)

[Stăpână, pentru voi, inima mea]	89
[Proençaes soem mui bem trobar]	90 (275)
[Știu provențalii bine a cânta]	91
[Que soidade de mia senhor hei]	92 (275)
[Ce dor mă-ncearcă de stăpâna mea]	93
[Amor fez a mim amar]	94 (276)
[Făcu Amor să iubesc]	95

PERO DE ARMEA (G)

[Senhor fremosa, des aquel dia]	98 (277)
[Stăpână mândră, eu din prima zi]	99

JOÃO ZORRO (P?)

[Em Lixboa, sobre lo mar]	100 (277)
[Lisabona, marea mea]	101

PEDRO, conde / conte de Barcelos (P)

[Tal sazom foi em que eu já perdi]	102 (278)
[A fost o vreme-n care am pierdut]	103

ESTÊVÃO DA GUARDA (P)

[Por partir pesar que [eu] sempre vi]	104 (279)
[Spre a alunga durerea ce-am văzut]	105

TENSÃO DE AMOR / TENSÓN DE IUBIRE

AFONSO SANCHES, VASCO MARTINS DE RESENDE (P)

[- Vaasco Martins, pois vós trabalhades]	106 (279)
[- Vasco Martins, văd eu cum vă căzniți]	107

PASTORELAS / PASTURELE

JOÃO AIRAS DE SANTIAGO (G)

[Pelo souto de Crexente]	110 (280)
[La Crecente, prin poiană]	111

[Ūa pastor bem talhada]	114 (281)
[Păstorîța mândră toată]	115
[Vi hojeu cantar d'amor]	118 (282)
[De-amor cântând, cu-a sa guriță]	119

PRANTOS / LAMENTAȚII

PERO DA PONTE (G)

[Que bem se soub'acompanhar]	122 (283)
[Bine-a știut a se-nsoți]	123

JOÃO, jograr / JOÃO, jongler (L)

[Os namorados que trobam d'amor]	126 (283)
[Iubiții care cântă de amor]	127

CANTIGAS DE AMIGO / CÂNTECE DESPRE IUBIT

PAIO SOARES DE TAVEIRÓS (G)

[O meu amigo, que mi dizia]	130 (284)
[Iubitul meu ce îmi vorbi]	131

AIRAS CARPANCHO (G)

[Madre velida, meu amigo vi]	132 (284)
[O, mamă, când iubitul mi-am văzut]	133

FERNÃO RODRIGUES DE CALHEIROS (P)

[Madre, passou per aqui um cavaleiro]	134 (285)
[Mamă, trecu pe-aci un cavaler]	135

BERNAL DE BONAVAL (G)

[- Ai fremosinha, se bem hajades]	136 (285)
[- Ei, preafrumoaso, bună urare]	137

PAIO GOMES CHARINHO (G)

[Ai Santiago, padrom sabido]	138 (286)
[Sfinte Iacob, cel ocrotitor]	139

JOÃO SOARES COELHO (P)

[Amigo, queixum'havedes]	140 (287)
[Iubite, mă dojeniți]	141
[Vedes, amigas, meu amigo vem]	142 (287)
[Vedeți, suratelor, al meu iubit]	143

PERO VIVIÃES (G?)

[Pois nossas madres vam a Sam Simom]	144 (288)
[Porni-vor să aprindă-o lumânare]	145

JOÃO SERVANDO (G)

[Mia madre velida, e nom me guardedes]	146 (289)
[Mama mea frumoașă, nu-mi împiedicați]	147

PERO GARCIA BURGALÊS (C)

[Nom vos nembra, meu amigo]	148 (289)
[Iubite, cum de nu știi]	149

PEDRO AMIGO DE SEVILHA (G?)

[- Amiga, vistas amigo]	150 (289)
[- Știi, surată, vreun iubit]	151

JOÃO DE REQUEIXO (G)

[Fui eu, madr', em romaria a Faro com meu amigo]	152 (290)
[În peregrinaj fui, mamă, la Faro cu-al meu iubit]	153

MARTIM CODAX (G)

[Ondas do mar de Vigo]	154 (290)
[Val ce-n Vigo-ai bătut]	155
[Quantas sabelas amar amigo]	156 (291)
[Suratelor, pe cât îndrăgiți]	157

[Ai ondas que eu vim veer].....	158 (291)
[Valuri ce vin a vă vedea].....	159

AIRAS NUNES (G)

[Bailemos nós já todas três, ai amigas].....	160 (291)
[Hai să dansăm, surate, cu-nfocare].....	161
[- Bailade hoje, ai filha, que prazer vejades]	162 (292)
[- Dansați voi, fica mea, plăcere să simțiți].....	163

MENDINHO (G)

[Sedia-mêu na ermida de Sam Simion].....	164 (293)
[Eu în capelă-n San Simon șezând].....	165

NUNO FERNANDES TORNEOL (G)

[Levad', amigo, que dormides as manhanas frias].....	166 (293)
[Vă trezeați, iubite, zori reci se iveau]	167
[Vi eu, mia madr', andar]	168 (294)
[Văzut-am, mamă,-n zare]	169

PERO MEOGO (G)

[- Tal vai o meu amigo, com amor que lhêu dei]	170 (295)
[- Așa umblă-al meu iubit, copleșit de-al meu amor]	171
[[Levou-s'aa alva], levou-s'a velida].....	172 (296)
[[Se trezi în zori], se trezi mândrețe']	173
[Enas verdes ervas].....	174 (296)
[Călcând verzi tăpșane]	175
[- Digades, filha, mia filha velida]	176 (297)
[- Spuneți, fica mea, voi a mea mândrețe]	177

PERO DA PONTE (G)

[- Ai madr', o que me namorou].....	178 (297)
[- Vai, mamă, cel ce m-a curtat]	179

JOÃO AIRAS DE SANTIAGO (G)

[Tôdalas cousas eu vejo partir]	180 (297)
[Văd toate-n lume gata-a părăsi].....	181

[Meu amig'eu meu bem e meu amor]	182 (298)
[Iubitul meu cel scump, odorul meu]	183

D. DINIS / DENIS (P)

[- De que morredes, filha, a do corpo velido]	184 (299)
[- De ce să mori, tu, fată, cu trupul împlinit]	185
[- Ai flores, ai flores do verde pino]	186 (299)
[- O, flori, o, flori, de verde pin în floare]	187
[Que coita houvestes, madr'eu senhor]	188 (300)
[Ce grijă-avut-ați, mamă și stăpână]	189
[Mia madre velida]	190 (300)
[Mama mea frumoasă]	191

JUIÃO BOLSEIRO (G)

[Aquestas noites tam longas que Deus fez em grave dia]	192 (301)
[Aceste nopți atât de lungi făcut-a Domnu-n ziua rea]	193

PERO GONÇALVES DE PORTOCARREIRO (P)

[O anel do meu amigo]	194 (301)
[Inelul dat de-al meu iubit]	195

ESTÊVÃO COELHO (P)

[Sedia la fremosa seu sirgo torcendo]	196 (301)
[Ședeia mândrețea, mătasea răsucind]	197

AFONSO SANCHES (P)

[Dizia la fremosinha]	198 (302)
[Spunea ea, chip săvârșit]	199

FERNANDO ESQUIO (G)

[Vaiamos, irmana, vamos dormir]	200 (302)
[Haide, surioară, hai ne-om odihni]	201

CANTIGAS DE ESCÁRNIO E MALDIZER /
CÂNTECE DE OCARĂ ȘI BATJOCURĂ

MARTIM SOARES (P)

[Foi um dia Lopo jogar].....	202 (303)
[S-a dus Lopo jongler, odat'].....	203

AFONSO X / ALFONSO al X-lea (C)

[Ao daiam de Cález eu achei]	204 (303)
[Decanului de Cádiz i-am aflat]	205
[O que foi passar a serra].....	208 (304)
[Cel ce muntele-a trecut].....	209

PERO GARCIA BURGALÊS (C)

[Roi Queimado morreu com amor].....	210 (304)
[Pierit-a Rui Queimado din iubire].....	211

AIRAS PERES VUITOROM (G?)

[A lealdade da Bezerra, que pela Beira muit'anda]	212 (306)
[Despre cinstea lui Bezerra, ce prin Beira hoinărește]	213

JOÃO SOARES COELHO (P)

[Joam Garcia tal se foi loar]	216 (309)
[El, Joan Garcia, atâta s-a fălit]	217

AFONSO MENDES DE BESTEIROS (P)

[Dom Foão, que eu sei que há preço de livão].....	218 (310)
[Cutare nobil, ce îl știu, el laș fiind socotit].....	219

AFONSO ANES DO COTOM (G)

[Veerom-m'agora dizer].....	220 (311)
[Venit-a cineva să-mi zică].....	221

AFONSO ANES DO COTOM (G) sau PERO VIVIÃES (G?)

[Marinha, ende folegares]	222 (312)
[Marino, ca un burduf].....	223

PAIO GOMES CHARINHO (G)

[Dom Afonso Lopes de Baiam quer]	224 (312)
[Afonso Lopes de Baiam ar vrea]	225

JOÃO AIRAS DE SANTIAGO (G)

[Dom Beeito, home duro]	228 (313)
[Benedict, un om vânjos]	229

D. DINIS / DENIS (P)

[Tanté Meliom pecador]	230 (314)
[Aşa-i Meliom de păcătos]	231
[U noutrou dia seve Dom Foam]	232 (314)
[Deunăzi, când trecu pe-aici Cutare]	233

JOÃO DE GAIA (P)

[Vosso pai na rua]	234 (315)
[Tatâl vost la stradă]	235

TENÇÕES DE MALDIZER / TENSOANE DE BATJOCURĂ

PERO GARCIA DE AMBROA (G), JOÃO BAVECA (?)

[- Joam Baveca, fé que vós devedes]	236 (315)
[- Joan Baveca, Domnul de-l slăviți]	237

JOÃO PERES DE ABOIM (P), LOURENÇO (P)

[- Lourenço, soías tu guarecer]	240 (316)
[- Ştiai, Lourenço,-a te chivernisi]	241

SIRVENTES / SIRVENTES

PERO GOMES BARROSO (P)

[Do que sabia nulha rem nom sei]	242 (317)
[Nimica nu mai ştiu din ce ştiam]	243

[Vejeu as gentes andar revolvendo]	246 (317)
[Văd oamenii anapoda umblând]	247

POESIA RELIGIOSA / POEZIE RELIGIOASĂ

CANTIGA DE LOVOUR / CÂNTEC DE SLAVĂ

AFONSO X / ALFONSO AL X-LEA (C)

[Santa Maria, / Strela do dia]	248 (318)
[O, Preacurată, / Stea luminată]	249

NOTE.....	253
Câteva observații asupra traducerii.....	253
Poesia trovadoresca / Poezia trubadurescă	262
Poesia religioasă / Poezia religioasă	318

AUTORI	319
--------------	-----

GLOSAR.....	339
-------------	-----

BIBLIOGRAFIE.....	347
-------------------	-----

Poezia galiciano-portugheză ar putea fi descrisă în mod limpede și riguros într-un singur paragraf, așa cum o face Elsa Gonçalves atunci când afirmă că:

„Prin lirica galiciano-portugheză se înțelege un grup de aproximativ 1680 de texte cu temă profană, transmise prin intermediul a trei cântoniere manuscrise, și 420 de texte cu temă religioasă – așa-numitele *Cântece pentru Sfânta Maria*, cu o tradiție manuscrisă autonomă – scrise toate într-o limbă cu caracteristici relativ uniforme, galiciano-portugheza, într-o perioadă cuprinsă între finele secolului al XII-lea și cea de-a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Cu excepția câtorva autori ce continuă să fie anonimi, textele cântonierelor sunt atribuite unui număr de 153 de trubaduri și jongleri: regi, fii de regi, nobili de neam înalt, clerici sau simpli oameni din popor care, concurând cu nobilimea, o egalează, adeseori, pe plan tehnico-artistic. De asemenea, limba poetică unește nu numai poeți galicieni sau portughezi, cum ar putea părea, ci și castilieni, leonezi sau chiar din afara Peninsulei, și care, atrași de «exotism» sau din simpatie profesională, o aleg pentru a cânta iubirea sau a «vorbi pe cineva de rău», altfel spus, pentru a compune *cântece de iubire*, *cântece despre iubit* sau *cântece de ocară și batjocură*.”¹

¹ „Por lírica galego-portuguesa entendemos um grupo de cerca de 1680 textos de assunto profano transmitidos por três cancioneiros manuscritos, e 420 textos de tema religioso – as chamadas Cantigas de Santa Maria, com uma tradição manuscrita autónoma –, todos eles escritos numa língua com características bastante uniformes, o galego-português, num período que vai de finais do século XII à segunda metade do século XIV. Com excepção de alguns que continuam anónimos, os textos dos Cancioneiros profanos são atribuídos a 153 trovadores e jograis: reis, filhos de reis, senhores de *alto linhage*, clérigos, ou simples filhos do povo que, competindo com a classe nobre, a igualam, muitas vezes, no plano técnico-artístico. A lín-

În ciuda posibilității de a opera, asupra sa, o schematizare de o asemenea densitate și a faptului bine-cunoscut că poezia trubadurilor întemeiază, în literatura modernă, o primă școală poetică ce beneficiază de o identitate proprie și caracteristici bine articulate, misterele și profunzimile sale ne sunt, chiar și în ziua de astăzi, în parte inaccesibile. Opulența sa cantitativă și tematică, precum și numeroasele ipoteze cu privire la origini, cronologie și specii, fac în așa fel încât reconstituirea istoriei și caracteristicilor poeziei medievale peninsulare să fie, pe alocuri, greu de înfăptuit.

Să nu amânăm însă inaugurarea acestui parcurs, care coincide, în mod fericit, cu întemeierea unei națiuni. Definitivată teritorial în anul 1249, prin cucerirea definitivă a Algarvelui (deși țara își câștigase independența cu mai mult de un secol în urmă, în anul 1143, sub regele Afonso Henriques), Portugalia se afla, în vremea apariției primelor manifestări literare, în plin proces de formare teritorială și culturală. Acest fapt nu a dus însă la fixarea imediată a unei limbi și a unei identități naționale. Dimpotrivă, distincția dintre portughezi, castilieni, leonezi și aragonezi nu era privită cu aceeași rigurozitate pe care i-o atribuim noi astăzi. Din punct de vedere lingvistic, acest fapt, întărit de existența unor granițe în general instabile, schimbătoare, se traducea prin manifestarea a ceea ce Elsa Gonçalves, invocând ideile filologului Giuseppe Tavani, desemnează drept „un soi de poliglotism peninsular între poeți”². Galiciano-portugheza, o limbă a cărei arie de răspândire cuprindea regatul Galiciei

gua poética une, de resto, poetas não apenas galegos ou portugueses, como poderia parecer, mas castelhanos, leoneses ou mesmo extra-peninsulares, que, por «exotismo» ou simpatia profissional, a escolheram para cantar o amor ou «dizer mal de alguém», isto é, para comporem cantigas de amor, cantigas de amigo ou cantigas de escárnio e mal dizer.”, apud Gonçalves, Elsa; Ramos, Maria Ana (1992), *A lírica galego-portuguesa*, Lisabona, Editorial Comunicação, pp. 18-19.

² Gonçalves și Ramos, *op.cit.*, p. 84.

(astăzi o comunitate autonomă a Spaniei) și al Portugaliei, a fost limba comună a acestor spații geografice în secolele XII-XIII, fiind totodată, până la mijlocul secolului următor, limba trubadurilor în întreaga Peninsulă Iberică. Limitată din punct de vedere geografic, galiciano-portugheza a fost însă limba poetică a regatelor peninsulare: al Galiciei și Leónului, al Portugaliei și al Castiliei, un „vehicul expresiv, cu tendință nivelatoare”³. Galiciano-portugheza nu a constituit expresia unei școli naționale de poezie, ci, dimpotrivă, s-a impus ca limbă adoptată de trubaduri sosiți de pretutindeni (nu numai de cei leonezi, aragonezi și castilieni, ci și de unii trubaduri veniți din Provența sau Italia), limbă a unei culturi literare permeabile, a unui organism poetic pus în mișcare de năzuințe poetice comune. În acest timp, limba portugheză nu a încetat să se diferențieze, fapt dovedit de primele documente în portugheză⁴, după cum limba latină a continuat să fie prezentă în cultura clericală, răspândită de mănăstiri, dar în scrieri savante sau de cancelarie. Niciun alt idiom nu s-a bucurat în această perioadă de prestigiul limbii care s-a impus timp de mai bine de două secole de producție literară, producție pe care, împreună cu António José Saraiva și Óscar Lopes, o vom considera nu portugheză, ci peninsulară⁵.

Fixarea unor limite cronologice clare ale acestei perioade este, însă, problematică, reprezentând, așa cum afirmă Giuseppe Tavani, „cea dintâi și cea mai complexă dintre problemele care se impun celor interesați de poezia lirică galiciano-portugheză”⁶.

³ Ibid.

⁴ *Notícia de Fiadores*, 1175, *Notícia de Torto*, c. 1214, și *Testamento de D. Afonso II*, 1214.

⁵ Saraiva, António José; Lopes, Óscar (1976), *História da Literatura Portuguesa*, ediția a XI-a, Porto, Porto Editora, p. 39.

⁶ Tavani, Giuseppe (2002), *Trovadores e Jograis: Introdução à Poesia Medieval Galego-Portuguesa*, Alfragide, Editorial Caminho, p. 19.

Putem afirma însă, cu asumarea aceluiași rezerve care nu le-au permis nici celor mai mari specialiști ai domeniului să emită ipoteze infailibile, că cea mai veche manifestare a literaturii galiciano-portugheze care a putut fi datată s-a produs aproximativ în anul 1196, an în care ar fi fost compus *cântecul de ocară și batjocură Ora faz host'o senhor de Navarra*, aparținând lui João Soares de Paiva⁷. Anul primei creații atestate nu coincide însă cu cea dintâi manifestare a poeziei trubadurești galiciano-portugheze. Nu poate fi astăzi contestat, explică filologul italian, faptul că „în Galicia ultimelor decenii ale secolului al XII-lea, înainte, așadar, de sosirea, directă sau indirectă, a modelului provensal, exista deja o poezie lirică în limba populară, cu precădere *cântece despre iubit* «ante litteram», anonime și netranspuse în scris”⁸. Exista deja înaintea primelor cântece culese și datate, o densă activitate poetică locală în care s-a inserat, ulterior, influența provensală și despre care nu s-au păstrat dovezi și indicii, dat fiind că, la vremea respectivă, nu existau încă grupuri poetice și centre culturale interesate de transmiterea propriei creații lirice⁹. Cele mai vechi creații atestate marchează, așadar, o etapă deja avansată a poeziei trubadurești, precedate de o îndelungă tradiție orală. Ar fi, de aceea, avertizează José António Saraiva și Óscar Lopes, „grișit să considerăm că poezia portugheză a luat naștere odată cu canțonierele; acestea nu sunt altceva decât niște colecții, mai mult sau mai puțin tardive și limitate”¹⁰.

⁷ Să nu uităm, însă, că și această datare, propusă de López Aydillo, deși confirmată de numeroase fapte istorice la care avem astăzi acces, este controversată. Carolina Michäelis, de exemplu, propusese anul 1213. Până nu demult, [*În lume n-am asemănare*], compus de Paio Soares de Taveirós fie în anul 1189 (ultima ipoteză a Carolinei Michäelis), fie după anul 1200 (conform teoriei criticului și istoricului Costa Pimpão), fusese considerat cea mai timpurie manifestare a liricii trubadurești peninsulare.

⁸ Tavani, Giuseppe, *op.cit.*, p. 11.

⁹ Tavani, Giuseppe, *op.cit.*, p. 23.

¹⁰ Saraiva și Lopes, *op.cit.*, p. 44.

Limita superioară, care anunță apusul acestei poezii, se poate fixa la finele secolului al XIV-lea, atunci când, odată cu moartea lui Pedro, conte de Barcelos și fiu al regelui Denis, în 1354, se stinge întreaga cultură trubadurescă din peninsulă. Se presupune că în *Livro das Cantigas*, pe care acesta l-a lăsat drept testament, s-ar fi regăsit o vastă compilație a poeziei galiciano-portugheze, care ar fi servit, ulterior, ca bază pentru două dintre cele trei mari canționiere, de la Biblioteca Vaticană și de la Biblioteca Națională. Se inițiasse deja, odată cu moartea regelui Denis, un „rapid proces de rarefiere”¹¹, care făcuse ca, în afara fiului său Pedro, a lui Estêvão da Guarda, João de Gaia și a altor trei trubaduri necunoscuți, reprezentanții de seamă ai acestui gen literar să nu mai frecventeze curțile regale. Este posibil, de asemenea, ca inovațiile tot mai accentuate care au decurs din practicarea poeziei trubadurești să fi dus la formarea poeziei quattrocentiste, poezie „ludică și în mod subtil ocazională, în care ideologia curtoaziei se dizolvă în practicile curtenești”¹². Contextul istoric, politic, social și lingvistic nu a permis nici el perpetuarea ideologiei trubadurești: castiliana începuse să dețină instrumente lingvistice suficient de bine șlefuite pentru a opera cu ele o literatură în limbă proprie. În plus, noua dinastie portugheză, dinastia de Avis, nu a acordat aceeași importanță producției lirice și vieții curtenești, însuflețite de muzică și poezie, interesele sale fiind absorbite, cu precădere, de noile schimburi comerciale.

S-ar impune, după această scurtă încadrare temporală a poeziei galiciano-portugheze, o lămurire asupra originii producției poetice. Aceasta, însă, nu se poate realiza înainte de definirea principalelor specii, care ne va permite, ulterior, o abordare mai amplă și mai clară a provenienței sale.

¹¹ Ibid., p. 55

¹² Ibid., p. 19.

Înainte de toate, este stringent să menționăm că denumirea de *cântece* (*cantigas*) derivă, în mod firesc, din faptul că aceste creații, care se adresau, de cel mai multe ori, unui public neștiutor de carte (sau doar în mică măsură alfabetizat) și care aveau ca scop divertismentul, fie în cadrul serbărilor câmpenești, fie al celor curtenești, erau, la vremea aceea, acompaniate de muzică. De altfel, explică Saraiva și Lopes, primele manifestări literare sunt reprezentate, aproape pretutindeni, de opere în versuri, iar cea mai veche formă a acestora este cântecul¹³. Lucru absolut firesc, dat fiind caracterul oral al primelor opere literare, care facilita transmiterea acestora. Primele texte portugheze nu fac excepție de la această regulă, fiind, de fapt, poezii modelate pe un schelet muzical.

Cei care practicau și răspândeau această poezie erau trubadurii („*trovadores*”), compozitori, în general de origine nobilă, ai versurilor și a liniilor melodice și care practicau această activitate în mod dezinteresat. Jonglerii („*jograis*”), de origine mai modestă, în general oameni din popor, trăiau de pe urma artei interpretării, cu voce și instrument, a unor cântece compuse de alții sau proprii, depășindu-și, în acest ultim caz, condiția socială. Erau, uneori, acompaniați și de câte o cântăreață sau dansatoare plătită, cu comportament moral adeseori îndoielnic, și care purta numele de „*jogralesa*” sau „*soldadeira*”. Cavalerii-trubaduri denumiți „*segreis*” aparțineau unei categorii intermediare, situată între jongler și trubadurul de origine nobilă, și erau, adeseori, acompaniați de un jongler. Aceștia mergeau din castel în castel, compuneau, recitau și cântau, fiind plătiți. Menestrelii, confundați adeseori cu jonglerii, erau cântăreți ambulanti de condiție modestă și se deosebeau de jongleri prin faptul că se

¹³ Ibid.

aflau sub protecția unui nobil și mergeau de la o curte la alta¹⁴.

S-au păstrat, despre acești poeți și interpreți, date biografice extrem de puține și uneori contradictorii. Cele mai multe informații care ne-au parvenit fac referire la regi (Alfonso al X-lea al Castiliei și regele Denis al Portugaliei) sau infanți (Afonso Sanches și Pedro, conte de Barcelos), principale figuri politice ale acelor vremuri. S-au transmis date și despre trubadurii nobili, ca, de exemplu, Afonso Lopes de Baião, Estêvão da Guarda sau Paio Gomes Charinho. Despre trubadurii burghezi (João Aires de Santiago sau clericii Airas Nunes și Pero Meogo) și despre jongleri (Lourenço, Meendinho, Airas Carpancho, Lopo și mulți alții) însă, nu ni s-au transmis, adeseori, decât prenumele și/sau porecla, deducându-se orice altă informație, așa cum se va vedea în prezentările autorilor, din referințe pe care le întâlnim în operele lor.

S-au dezvoltat, în poezia galiciano-portugheză, trei specii principale de *cântece*, definite în așa-numita *Arte de Trovar*, tratat redactat în primele pagini ale *Canțonierului de la Biblioteca Națională a Portugaliei: cântece de iubire* („cantigas de amor”), *cântece despre iubit* („cantigas de amigo”) și *cântece de ocară și batjocură* („cantigas de escárnio e maldizer”). În afara acestor trei specii fundamentale, se regăsesc, în *Arte de Trovar*, specii secundare, pe care acest tratat le consideră variații ale celor principale: *tensoane* („tenções”) ¹⁵, un soi de dispute, în care doi trubaduri, care intervin în

¹⁴ Clasificare preluată, în mare parte, din Pimenta, Hilário (2022), *Poesia Trovadoresca / Crónica de D. João I*, Porto, Elementos, p. 99, și completată cu informații din Lopes, Graça Videira; Ferreira, Manuel Pedro; Júdice, Nuno (coord.) (2011-2012 și urm.), *Cantigas Medievais Galego-Portuguesas* [bază de date online], Lisabona, Instituto de Estudos Medievais, Faculdade de Ciências Sociais e Humanas, Universidade Nova de Lisboa, <<https://cantigas.fch.unl.pt/>>.

¹⁵ A se vedea João Soares de Aboim și Lourenço, [- *Știi, Lourenço, -a te chivernisi*], Afonso Sanches și Vasco Martins de Resende, [- *Vasco Martins*,

strofe alternative, urmând însă aceeași schemă strofică și metrico-rimatică, se satirizează reciproc sau prezintă opinii contrarii, *cântece de târgoveț* („cantigas de vilão”) ¹⁶ și *cântece de imitare* („cantigas de seguir”) ¹⁷, care presupun imitarea unei poezii a altui autor – a muzicii, a muzicii și rimei poeziei originale sau a muzicii, rimei și chiar a refrenului sau câtorva versuri – și al căror ton parodistic face ca acestea să fie considerate o varietate a *cântecelor de ocară și batjocură*. Acestea sunt completate de alte specii pe care le regăsim în culegerile manuscrise și care au fost denumite chiar de trubaduri: *pasturela* („pastorela”), *discordul* („desacordo”), cântec de factură provençală ale cărui strofe nu respectă regulile izometrice, modificându-se, de la o strofă la alta, schema metrică, strofică și melodică, și *lai-ul* („lais” sau „lai”), cântec a cărui tematică face referire la *materia da Bretania*, tradusă sau adaptată. Spre deosebire de acestea, alte specii minore, precum *cântecul de zori* („alba”) ¹⁸, evocând ivirea zorilor, *lamentajia* („pranto”), cântec cu caracter elegiac scris cu ocazia decesului unei personalități, *cântecele de pelerinaj* („cantigas de romaria”) ¹⁹, au fost denumite și definite ulterior de specialiști, care le-au clasificat ținând cont, cu precădere, de criterii tematice.

Se impune, încă de la început, o distincție clară între *cântecele de iubire* și cele *despre iubit*, pe care o rezolvă și o sintetizează, într-o primă fază, tot autorii anonimi ai deja menționatei *Arte de Trovar*: sunt *cântece de iubire* „dacă ei vorbesc în prima strofă”²⁰ și sunt *despre iubit* dacă „ele

văd eu cum vă căzniți], sau Pero Garcia de Ambroa și João Baveca, [- Joan Baveca, *Domnul de-l slăviți*].

¹⁶ V. João de Gaia, [*Vosso pai na rua*].

¹⁷ V. Paio Soares de Taveiros, [*În lume n-am asemănare*], Airas Nunes, [*Hai să dansăm, surate, cu-nfocare*] sau João de Gaia, [*Tatăl vost la stradă*].

¹⁸ A se vedea definiția la secțiunea dedicată *cântecelor despre iubit*.

¹⁹ A se vedea paragraful alocat *cântecelor despre iubit*.

²⁰ „Se eles falam na prim<eir>a cobra”, Cf. *** (1999), *Arte de Trovar do*

vorbesc în prima strofă”²¹. Dacă respectivele cântece sunt dialogate și „vorbesc amândoi într-o strofă”²², genul se stabilește în funcție de „cel care vorbește primul”²³. Se poate deduce cu ușurință, așadar, că, în *cântecele de iubire*, eul liric este masculin (și se referă la însuși trubadurul), iar în cele *despre iubit*, vorbește „ea”, altfel spus, eul care se exprimă (tânăra îndrăgostită, mama sau prietenele confidente) este feminin²⁴. În completarea acestei diferențieri, vin elementele distinctive pe care trubadurul le introduce, adeseori, chiar în primul vers și pe care J.-M. D’Heur le-a grupat în felul următor²⁵, afirmând că, în aproape toate cazurile, cuvântul-cheie este unul dintre acestea două: *stăpână* („senhor”²⁶), cu câteva variațiuni posibile (*stăpâna mea* – „mia senhor”, *stăpână frumoasă* – „senhor fremosa”, *bună stăpână* – „boa senhor”) etc., pentru *cântecele de iubire*, și *iubit* („amigo”), cu câteva versiuni alternative (*iubitul meu* – „meu amigo”, „*iubitul vostru*” – *vosso amigo*) etc., pentru *cântecele despre iubit*.

Nu numai obiectul dorinței este diferit (stăpâna, în cazul *cântecelor de iubire*, și iubitul, în *cântecele despre iubit*), ci însăși relația amoroasă capătă, așa cum vom vedea, caracteristici și contururi diferite. Influența provensală a *cântecelor de iubire* a adus cu sine idealul iubirii curtenești, care afirmă superioritatea fizică, morală și socială a femeii nobile, distinse, idealizate, inaccesibile, de cele mai multe ori indiferentă

Cancioneiro da Biblioteca Nacional de Lisboa, introducere, ediție critică și facsimil de Giuseppe Tavani, Lisabona, Colibri., p. 41.

²¹ „Elas falam na primeira cobra”, *ibid*.

²² „Ambos falam en ũa cobra”, *ibid*.

²³ „Qual deles fala na cobra primeiro”, *ibid*.

²⁴ A nu se confunda cu autorul, care este, în lirica peninsulară, întotdeauna de sex masculin.

²⁵ V. Gonçalves și Ramos, *op.cit.*, p. 22.

²⁶ În perioada aceea, *senhor* era epicen, prezentând o formă unică pentru ambele genuri.